

Sofija Skuban*

Filozofski fakultet

Univerzitet u Novom Sadu

UDK: 811.111:811.163.41]612.2: 81:159.9

DOI: 10.19090/gff.2022.2.59-76

Originalni naučni rad

KONCEPTUALIZACIJA TUGE U ENGLESKOM I SRPSKOM JEZIKU: KOGNITIVNOLINGVISTIČKA ANALIZA

Ovaj rad predstavlja kontrastivnu kognitivnolingvističku analizu konceptualizacije TUGE u engleskom i srpskom jeziku, imajući za cilj da ukaže na sličnosti i razlike koje se tiču pojmovnih metafora i metonimija pomoću kojih se TUGA konceptualizuje u ova dva jezika, kao i načina na koji su one leksikalizovane. Korpus istraživanja čine idiomi na engleskom i srpskom jeziku koji se odnose na pojam tuge i koji su preuzeti iz jednojezičnih rečnika. Identifikovanjem pojmovnih metafora i metonimija koje čine motivaciju datih idioma dolazi se do saznanja da su najfrekventnije pojmovne metafore u oba jezika TUGA JE DOLE i TUGA JE BOLEST/BOL, kao i da je najfrekventnija opšta pojmovna metonimija POSLEDICA TUGE Uместо TUGE. Na osnovu rezultata može se zaključiti da se, uprkos različitoj leksikalizaciji i pojavi kulturno-specifičnih metafora i metonimija, TUGA u velikom broju slučajeva konceptualizuje na sličan način u engleskom i srpskom jeziku, što ide u prilog teoriji o univerzalnosti metafora i metonimija zasnovanih na telesnom iskustvu.

Ključne reči: konceptualizacija, tuga, pojmovna metafora, pojmovna metonimija, idiom, leksikalizacija, kognitivna semantika, engleski jezik, srpski jezik

UVOD

Emocije predstavljaju jedan od čestih predmeta kognitivnolingvističkih istraživanja, s obzirom na to da se o njima, kao o apstraktnim i teško razumljivim konceptima, često razmišlja i govori kao o konkretnim fizičkim objektima ili pojavama, usled čega se koriste mehanizmi pojmovne metafore i pojmovne metonimije. Ove metafore i metonimije mogu varirati u zavisnosti od jezika: međutim, postoje i one koje se javljaju u velikom broju jezika i koje se mogu smatrati univerzalnim, a koje su najčešće zasnovane na principu telesnog iskustva (Kövecses, 2010), odnosno činjenici da pripadnici većine kultura doživljavaju određene emocije na sličan način. U skladu sa tim, ovaj rad se bavi konceptualizacijom TUGE u idiomatskim izrazima u engleskom i srpskom jeziku, sa ciljem da da odgovor na pitanje koje se pojmovne metafore i metonimije najčešće

* sofija.skuban@uns.ac.rs

koriste prilikom izražavanja TUGE u ova dva jezika, izučavajući idiomatske izraze poput *to be down in the dumps*, *to have a face like a wet weekend*, *sve su mu lađe potonule* ili *kao pokisla kokoš*. Osnovni cilj ovog rada jeste upravo poređenje konceptualizacije TUGE u engleskom i srpskom jeziku, kao i uočavanje kulturoloških sličnosti i razlika koje dovode do ovih jezičkih pojava.

TEORIJSKI OKVIR

Ovaj rad zasnovan je na kognitivnosemantičkom pristupu jeziku prema kome jezičko značenje predstavlja manifestaciju mentalne predstave nekog pojma (Evans–Green, 2006; Lakoff–Johnson, 1980/2003), dok metafora i metonimija ne predstavljaju samo jezičke, već i kognitivne pojave, i o kojima se stoga može govoriti kao o pojmovnoj metafori i pojmovnoj metonimiji. Pojmovna metafora predstavlja mehanizam koji omogućava da se jedan pojam ili pojmovni domen, najčešće apstraktan i teško razumljiv, razume pomoću drugog pojma ili pojmovnog domena koji je konkretniji i opipljiviji (Lakoff–Johnson, 1980/2003; Kövecses, 2010), što je najčešće izraženo formulom CILJNI DOMEN JE IZVORNI DOMEN. Ovakva veza između dva domena ostvaruje se preslikavanjem strukture jednog domena na drugi (izvornog na ciljni). Kod pojmovne metonimije, pak, preslikavanje se ostvaruje unutar jednog domena, te ona predstavlja „kognitivni proces u kome jedan pojmovni entitet, prenosnik, omogućuje misaoni pristup drugom pojmovnom entitetu, cilju, unutar istog domena“ (Kövecses–Radden, 1998: 39), izražavajući se formulom PRENOSNIK UместO CILJA. Iako one predstavljaju dva različita kognitivna mehanizma, između pojmovne metafore i metonimije često se javlja interakcija čiji su pojavni oblici poznati pod zajedničkim terminom metaftonimija, a dva najvažnija i najčešća oblika jesu metafora iz metonimije i metonimija unutar metafore (Goossens, 1990).

Emocije predstavljaju jedan od najčešćih ciljnih domena u pojmovnim metaforama i konceptualizuju se pomoću velikog broja različitih izvornih domena, od kojih su najfrekventniji FIZIČKA SILA, SILA PRIRODE, TOPLOTA/VATRA, PROTIVNIK, TEČNOST U SADRŽATELJU, ZATOČENA ŽIVOTINJA, TERET (Kövecses, 2010: 108). Kada su u pitanju pojmovne metafore TUGE, Kövecses (2000) na osnovu Barcelona (1986) ističe da se u njima kao izvorni domeni najčešće javljaju DOLE, TAMNO, NEDOSTATAK TOPLOTE, NEDOSTATAK ŽIVOTNOSTI, TEČNOST U SADRŽATELJU, FIZIČKA SILA, PRIRODNA SILA, BOLEST, LUDILO, TERET, ŽIVI ORGANIZAM, ZATOČENA ŽIVOTINJA, PROTIVNIK i DRUŠTVENO NADREĐENA OSOBA. Iz ovoga se može zaključiti da se TUGA najčešće konceptualizuje pomoću izvornih domena koji su prilično opšti i koji se koriste u konceptualizaciji većine drugih

emocija, kao i pomoću nešto specifičnijih domena kojima se ističe negativni karakter tuge, zbog čega su ti domeni uglavnom suprotni onima koji se koriste u konceptualizaciji SREĆE (Kövecses, 2000). Pojmovne metonimije povezane sa emocijama, pak, najčešće uključuju uzročno-posledične odnose koji mogu biti dve vrste: UZROK UMEMTO POSLEDICE ili POSLEDICA UMEMTO UZROKA (tj. UZROK EMOCIJE UMEMTO EMOCIJE i POSLEDICA EMOCIJE UMEMTO EMOCIJE), s tim što se ovaj drugi obrazac javlja znatno češće (Kövecses–Radden, 1998). Ove posledice emocija najčešće predstavljaju reakcije tela na date emocije – bilo da su u pitanju fiziološke reakcije (npr. opadanje telesne temperature ili lupanje srca u slučaju straha), reakcije koje se tiču ponašanja (npr. plač, bežanje) ili ekspresivne reakcije (npr. izraz lica, stav tela ili spušten pogled ili usne u slučaju tuge) (Kövecses, 2010).

Emocije predstavljaju i jedan od domena u kojima se najbolje vidi interakcija metafore i metonimije. Mnoge metafore koje se koriste u konceptualizaciji emocija metonimijski su motivisane, s obzirom na to da se o emocijama često govori na osnovu gorepomenutih posledica, odnosno reakcija. Na primer, iz fizičkog nemira koji prati neki događaj nastaje pojmovna metonimija FIZIČKI NEMIR UMEMTO EMOCIJE, što dalje služi kao motivacija za metafore poput EMOCIJA JE SILA PRIRODE, EMOCIJA JE FIZIČKA SILA, itd. (Strugielska–Alonso Alonso, 2007). U vezi sa tim, potrebno je napomenuti još i da Kövecses (2010) ističe da se većina pojmovnih metafora zasniva na našem telesnom iskustvu. Stoga, kako su istraživanja pokazala da pripadnici različitih kultura doživljavaju isto telesno iskustvo, odnosno doživljavaju određene emocije na isti način (Levenson–Ekman–Heider, & Friesen, 1992), ne iznenađuje činjenica da postoje univerzalne pojmovne metafore i metonimije koje se javljaju u velikom broju jezika.

Ovo potvrđuju i prethodna kontrastivna kognitivnolingvistička istraživanja koja su se, kada je u pitanju konceptualizacija TUGE, do sada uglavnom fokusirala na sličnost između engleskog i pojedinih azijskih jezika. Na primer, Moradi i Mashak (2013) zaključuju da se u engleskom i persijskom jeziku uglavnom javljaju iste pojmovne metafore TUGE (TUGA JE DOLE, TUGA JE BOLEST, TUGA JE LUDILO, itd.), s tim što su one na drugačiji način leksikalizovane, dok Liu i Zhao (2013) potvrđuju da i kineski jezik deli sa engleskim određene metafore zasnovane na telesnom iskustvu (TUGA JE DOLE, TUGA JE TAMA), iako postoje i razlike uslovljene kulturnim specifičnostima (npr. metafora TUGA JE PLAVA BOJA ne postoji u kineskom jeziku). Slično tome, Tran (2018) ustanovljuje univerzalne pojmovne metonimije TUGE u engleskom, kineskom i vijetnamskom jeziku, ali i one koje se realizuju samo u jednom jeziku i koje su uslovljene različitim kulturnim modelima, poput kulturno specifičnih fizioloških reakcija na tugu (ODVOJENOST UMEMTO TUGE

u kineskom; UZDAH ili SEDA KOSA UместO TUGE u vijetnamskom jeziku). Türker (2013) takođe primećuje prisustvo određenih pojmovnih metafora TUGE i u engleskom i u korejskom jeziku (TUGA JE DOLE, TUGA JE TAMA): međutim, on ističe da ove naizgled univerzalne metafore nisu toliko frekventne u korejskom jeziku, u kome se, pak, za konceptualizaciju TUGE koriste izvorni domeni poput (ŽELJENOG) SAKRIVENOG PREDMETA, SVETLOSTI i DELJENJA, koji se ne mogu pronaći gotovo ni u jednom drugom jeziku.

Kada su u pitanju englesko-srpske kontrastivne kognitivnolingvističke analize, Bročić (2018) zaključuje da postoji velika sličnost između opštih pojmovnih metafora i metonimija koje se koriste u konceptualizaciji emocija samovrednovanja i koje su zasnovane na telesnom iskustvu, dok se razlike uočavaju u jezičkim realizacijama ovih metafora, kao i u pojedinim metaforičkim preslikavanjima nižeg reda opštosti. Kosanović (2016), pak, zaključuje da je gotovo polovina prideva koji označavaju emocije u engleskom i srpskom jeziku motivisana metaforama i metonimijama, kao i da su one veoma slične zahvaljujući principu utelovljenosti iskustva. Kada su u pitanju konkretno pridevi koji označavaju TUGU, rezultati rada pokazuju da engleski i srpski jezik dele dve pojmovne metafore – TUGA JE DOLE i TUGA JE GORČINA – dok se u engleskim pridevima javljaju još i TUGA JE SLAMANJE SRCA i TUGA JE PROTIVNIK KOJI UDARA (Kosanović, 2016).

Na osnovu prethodnih istraživanja može se pretpostaviti da će uočene pojmovne metafore i metonimije u engleskom i srpskom jeziku biti veoma slične, što bi se moglo tumačiti kao uslovljeno zajedničkim telesnim iskustvom, kao i da će se u oba jezika najčešće pojavljivati metafora TUGA JE DOLE. Ipak, očekuje se da će biti blagih razlika kada je u pitanju učestalost određenih metafora, kao i da će biti kulturno specifičnih metafora koje će se pojavljivati samo u jednom od ova dva jezika.

KORPUS I METODOLOGIJA

Korpus ovog istraživanja čini 49 idiomatskih izraza (25 iz engleskog i 24 iz srpskog jezika). Idiomatski izraz se može definisati kao „jezički izraz čije se sveukupno značenje ne može izvesti iz značenja njegovih sastavnih delova“ (Kövecses–Szabo, 1996: 326). Engleski idiomi ekscerpirani su iz tri različita jednojezična elektronska rečnika – *Longman Dictionary of Contemporary English Online*, *Collins Online English Dictionary* i *The Free Dictionary* – dok su izrazi na srpskom jeziku preuzeti iz *Frazeološkog rečnika srpskog jezika* i *Frazeološkog rečnika hrvatskoga ili srpskog jezika*. Kriterijum za odabir idioma jeste bio taj da se u njihovim definicijama pojavljuje leksema *tuga/tužan* ili njoj srodne lekseme

(*očaj/očajan, jad/jadan, depresija/depresivan, nesreća/nesrećan, snužden/snužditi se, žalost/žalostan/ražalostiti se; eng. sad/sadness ili despair/desperate, depression/depressed, dejection/dejected, misery/miserable, grief, sorrow, unhappy*). U odabranim idiomatskim izrazima potom su identifikovane pojmovne metafore i metonimije koje predstavljaju njihovu motivaciju. U skladu sa tim, u analizi korpusa biće prikazana lista svih pojmovnih metafora i metonimija koje su uočene u idiomima, najpre u engleskom, a zatim i u srpskom jeziku, a idiomi na osnovu kojih su ustanovljene biće predstavljeni kao ilustracije. Redosled pojmovnih metafora i metonimija biće u skladu sa frekventnošću njihovog pojavljivanja u odabranim idiomima. Ono što je još potrebno naglasiti jeste da postoje idiomi koji se zasnivaju na više različitih pojmovnih metafora i/ili metonimija: takvi idiomi biće navedeni kod svake metafore/metonimije koja je u njima uočena. Ovakav način analize korpusa i sistematizacije dobijenih rezultata omogućiće utvrđivanje dominantnih pojmovnih metafora i metonimija u konceptualizaciji TUGE u engleskom i srpskom jeziku, kao i kontrastivnu analizu zasnovanu na prisutnosti, učestalosti i jezičkim realizacijama uočenih pojmovnih metafora i metonimija.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U odabranim idiomima u engleskom i srpskom jeziku uočeno je ukupno trinaest različitih izvornih domena pomoću kojih je TUGA konceptualizovana: u engleskom jeziku ustanovljeno je jedanaest pojmovnih metafora, u srpskom devet, a sedam metafora, odnosno izvornih domena, zajedničko je ovim dvama jezicima. Pojmovne metafore sa ciljnim domenom TUGE u engleskom jeziku, zajedno sa idiomima u kojima su prisutne, prikazane su u Tabeli 1, dok je za srpski jezik isto učinjeno u Tabeli 2.

Tabela 1. Pojmovne metafore sa ciljnim domenom TUGE u idiomima u engleskom jeziku

TUGA JE DOLE	to be/feel down in the dumps to be/look down in the mouth to be under the weather to be/feel low to be low -spirited/in low spirits to bring someone down to be/look crestfallen to be cast down to be down hearted
TUGA JE BOLEST/BOL	to be sick at heart to break someone's heart with a heavy heart to be down hearted a lump in one's throat
TUGA JE SADRŽATELJ	to be in the doldrums to be in low spirits to be/feel down in the dumps to be in a blue funk to be in a dark/black mood
TUGA JE FIZIČKA SILA	to break someone's heart to be cast down to bring someone down
TUGA JE LOŠAVREMENSKA PRILIKA	to be under the weather to have a face like a wet weekend like a dying duck in a thunderstorm
TUGA JE PROTIVNIK	to drown one's sorrows to knock one sideways
TUGA JE PLAVA BOJA	to feel blue to be in a blue funk
TUGA JE ŽIVOTINJA (PTICA)/ŽIVOTINJSKO PONAŠANJE	to be/look crestfallen like a dying duck in a thunderstorm
TUGA JE TERET/TEŽINA	with a heavy heart a lump in one's throat
TUGA JE MIRNO MORE	to be in the doldrums
TUGA JE TAMA	to be in a dark/black mood

Kao što je prikazano u Tabeli 1, najdominantnija pojmovna metafora u idiomatskim konceptualizacijama TUGE u engleskom jeziku jeste TUGA JE DOLE, dok su drugi po frekventnosti domeni BOLESTI/BOLA i SADRŽATELJA. U srpskom

jeziku, pak, metafora TUGA JE BOLEST/BOL ustanovljena je u najviše idioma, a naredne po frekventnosti jesu metafore TUGA JE DOLE i TUGA JE FIZIČKA SILA.

Tabela 2. Pojmovne metafore sa ciljnim domenom TUGE u idiomima u srpskom jeziku

TUGA JE BOLEST/BOL	boli duša/u duši steže se srce/oko srca srce se kida/para/cepa/čupa iz grudi slomiti (nekome) srce pukne/prepukne (nekome) srce živa/otvorena rana
TUGA JE DOLE	sve su mu lađe potonule klonuti duhom obesiti nos (do poda) obesiti brk pokunjene glave
TUGA JE FIZIČKA SILA	slomiti (nekome) srce steže se srce/oko srca srce se kida/para/cepa/čupa iz grudi pukne/prepukne (nekome) srce
TUGA JE LOŠA VREMENSKA PRILIKA	kao pokisla kokoš kao pokisle vile kao pokisli vrabac
TUGA JE ŽIVOTINJA (PTICA)/ŽIVOTINJSKO PONAŠANJE	kao pokisla kokoš kao pokisli vrabac
TUGA JE TAMA	crni glas crni dan biti crne sreće
TUGA JE PROTIVNIK	razbiti dert utopiti/zaliti tugu
TUGA JE PREDMET KOJI SE KREĆE PREMA SUBJEKTU	doći nekome žao
TUGA JE SADRŽAJ/SADRŽANI OBJEKAT	pući/puknuti/raskidati se od tuge

Pojmovna metafora TUGA JE DOLE, koja se ispostavila prilično frekventnom i u engleskom i u srpskom jeziku, spada u orijentacione metafore (Kövecses, 2010), a kako usmerenost nadole najčešće ima negativnu konotaciju, za ovu metaforu se može reći da ističe negativni karakter tuge kao emocije. Pored toga, može se primetiti da je u oba jezika u pojedinim idiomima prisutna leksema koja označava određeni deo tela (*mouth, crest, nos, brk, glava*). Na osnovu ovoga može se

zaključiti da je metafora TUGA JE DOLE u ovim idiomima metonimijski motivisana: kako se na emociju tuge obično reaguje pognutim položajem tela i spuštanjem glave i kako izraz lica koji karakteriše tužnu osobu uključuje, na primer, *obešen nos* i *brk*, tako se može reći da je u osnovi ovih idioma i metonimija POSLEDICA TUGE UMESTO TUGE.

Vrednosno određivanje tuge prisutno je i kod metafore TUGA JE BOLEST/BOL, koja je takođe veoma frekventna i u srpskom i u engleskom jeziku, i koja se najčešće javlja kao TUGA JE BOLEST SRCA/BOL U SRCU (ili, pre svega, u srpskom jeziku, BOLEST DUŠE/BOL U DUŠI). S obzirom na to da se srce kao organ tradicionalno smatra sadržateljem emocija (Prodanović-Stankić, 2009), može se reći da je ova metafora metonimijski motivisana (SRCE UMESTO EMOCIJA, odnosno SADRŽATELJ UMESTO SADRŽAJA). U engleskom jeziku javlja se i domen BOLESTI GRLO (*a lump in one's throat*), s obzirom na to da se i grlo može smatrati sadržateljem negativnih emocija (Kovalyuk, 2020), dok je u poslednjem navedenom srpskom idiomu (*živa/otvorena rana*) TUGA dodatno specifikovana leksemama *živa/otvorena*: stepen bola u živoj/otvorenoj (fizičkoj) rani je najjači mogući, što dovodi do metaforičke implikacije da je duševni bol izazvan tugom veoma intenzivan.

Pored ove dve najzastupljenije pojmovne metafore, one koje su takođe zajedničke za engleski i srpski jezik jesu TUGA JE FIZIČKA SILA, TUGA JE TAMA, TUGA JE PROTIVNIK, TUGA JE LOŠA VREMENSKA PRILIKA i TUGA JE ŽIVOTINJA (PTICA)/ŽIVOTINJSKO PONAŠANJE. Metafora TUGA JE FIZIČKA SILA (RAZORNA SILA, STEŽUĆA SILA, SILA KOJA SPUŠTA ili SILA KOJA LOMI) i u engleskom i u srpskom jeziku uočena je u idiomima u kojima su prisutne i druge metafore, s tim što ona ističe sposobnost tuge da slama, spušta, cepa, kida i čupa, time, poput nekoliko gorepomenutih metafora, ponovo dajući ovom pojmu negativan predznak. Isti je slučaj i sa metaforom tuga je LOŠA VREMENSKA PRILIKA: naime, loše vremenske prilike poput kiše, oluje ili hladnoće uglavnom izazivaju negativnu psihološku reakciju kod ljudi, odnosno na negativan način utiču na njihovo raspoloženje. Prema tome, može se reći da se i u ovim izrazima javlja interakcija metafore i metonimije, s obzirom na to da se tuga (ili generalno negativna emocija) može smatrati reakcijom na lošu vremensku priliku, odnosno njenom posledicom. Ono što je još potrebno napomenuti jeste da se u svim (u engleskom) ili gotovo svim (u srpskom jeziku) idiomima zasnovanim na ovoj metafori TUGA istovremeno konceptualizuje i pomoću izvornog domena ŽIVOTINJE, odnosno PTICE. Kada su engleski idiomi u pitanju, pretpostavlja se da je idiom *like a dying duck in a thunderstorm* zasnovan na narodnom verovanju prema kome oluja zbunjuje i

uznemiruje patke i ubija pačice (Minard, 2010), dok se za idiom *to be/look crestfallen* veruje da je zasnovan na položaju glave koji su petlovi, ali i konji (*crest* se može odnositi i na greben konja, odnosno donji deo njegovog vrata) zauzimali nakon poraza u borbi. Razlog zbog kojeg su, pak, u srpskom jeziku, uzeti baš kokoš i vrabac može se tražiti u tome što su ove dve životinje izuzetno bliske izvornim govornicima srpskog jezika, budući da predstavljaju jedne od najzastupljenijih životinja na našim prostorima (Blašković, 2016).

Pojava metafore TUGA JE PROTIVNIK, kako u srpskom, tako i u engleskom jeziku, može se smatrati očekivanom s obzirom na to da (negativne) emocije doživljavamo kao nešto što nas napada, protiv čega se borimo i što pokušavamo da pobedimo (Kövecses, 2010). Metafora TUGA JE TAMA, pak, takođe se može, poput nekih gorenavedenih metafora, smatrati metonimijski motivisanom (Filipović Kovačević, 2019; Barcelona, 2003). Kako tvrdi Barcelona (2003), postoji iskustvena veza između nedostatka svetlosti i negativnog psihičkog stanja, što znači da u osnovi metafore NEGATIVNO JE TAMA leži metonimija TAMA UместO NEGATIVNIH STANJA UZROKOVANIH TAMOM (Barcelona, 2003), koja se može svesti pod opštiji metonimijski obrazac UZROK UместO POSLEDICE.

U engleskom jeziku, za razliku od srpskog, uočeni su izvorni domeni SADRŽATELJA, PLAVE BOJE, TERETA/TEŽINE I MIRNOG MORA. Metafora STANJA SU SADRŽATELJI predstavlja jednu od osnovnih ontoloških metafora čija je funkcija da pruže novi ontološki status opštim apstraktnim pojmovima, koji se dalje konceptualizuju pomoću strukturalnih metafora (Kövecses, 2010). Ono što se može primetiti u svih pet idioma zasnovanih na ovoj metafori jeste da se u njima javlja kombinacija metafora: sadržatelj je u ovim idiomima ili mračan ili plav ili dole, tako da se u njima javljaju još i metafore TUGA JE DOLE, TUGA JE TAMA ili TUGA JE PLAVA BOJA. Izvorni domen TERETA/TEŽINE, pak, karakterističan je za konceptualizaciju negativnih emocija. Konačno, metafora TUGA JE PLAVA BOJA – iako, kako se ispostavilo, kulturno-specifična – može se smatrati metonimijski motivisanom: kako se plava boja kože može javiti kao posledica stanja anskioznosti, tako se može reći da se ova metafora zasniva na metonimiji FIZIOLOŠKA MANIFESTACIJA EMOCIJE UместO EMOCIJE (Filipović Kovačević, 2015). U srpskom jeziku, s druge strane, uočeni su izvorni domeni SADRŽAJA (SADRŽANOG OBJEKTA) i PREDMETA KOJI SE KREĆE PREMA SUBJEKTU, koji nisu prisutni u engleskom jeziku. Međutim, s obzirom na to da su ustanovljeni u svega po jednom idiomu, ovi domeni ne mogu se smatrati izrazito karakterističnim načinom konceptualizacije TUGE ni u srpskom jeziku.

Kada su u pitanju pojmovne metonimije koje se koriste u konceptualizaciji TUGE, čini se da je situacija u engleskom i srpskom jeziku gotovo istovetna. Naime, jedina opšta pojmovna metonimija koja je uočena u oba jezika jeste POSLEDICA EMOCIJE UместO EMOCIJE, koja se i u srpskom i u engleskom identično manifestuje, i to najčešće kao IZRAZ LICA UместO TUGE, ali i kao PLAČ UместO TUGE, UDARANJE U GRUDI UместO TUGE ili ČUPANJE KOSE UместO TUGE (poslednje dve mogu se svesti i pod obrazac PONAŠANJE UместO EMOCIJE KOJA IZAZIVA PONAŠANJE). Idiomi koji su zasnovani na ovim metonimijskim obrascima prikazani su u Tabelama 3 i 4.

Tabela 3. Pojmovne metonimije sa domenom TUGE u idiomima u engleskom jeziku

IZRAZ LICA UместO TUGE	to have a face like a wet weekend to have/pull/wear a long face
PLAČ UместO TUGE	to reduce someone to tears
UDARANJE U GRUDI UместO TUGE	to beat one's breast
ČUPANJE KOSE UместO TUGE	to tear one's hair

Tabela 4. Pojmovne metonimije sa domenom TUGE u idiomima u srpskom jeziku

IZRAZ LICA UместO TUGE	obesiti nos (do poda) obesiti brk
PLAČ UместO TUGE	izmamiti/naterati/isterati nekome suзу iz oka
UDARANJE U GRUDI UместO TUGE	biti se/ gruvati se u grudi
ČUPANJE KOSE UместO TUGE	čupati (sebi) kosu na glavi/s glave

Sve u svemu, rezultati istraživanja pokazuju da postoji sedam pojmovnih metafora (Tabela 5) i četiri pojmovne metonimije koje su prisutne i u engleskom i u srpskom jeziku, a najzastupljenije pojmovne metafore u oba jezika jesu TUGA JE DOLE i TUGA JE BOLEST/BOL. Ovo je u skladu sa rezultatima prethodnih istraživanja i ide u prilog stanovištu da postoje određene univerzalne pojmovne metafore koje su uslovljene telesnim iskustvom. Pored toga, zanimljivo je primetiti da su u oba jezika najzastupljenije one metafore koje vrednosno određuju domen TUGE, odnosno daju mu negativnu konotaciju (DOLE i BOLEST/BOL se mogu smatrati negativnim konceptima). Što se ova dva izvorna domena tiče, treba, međutim, još i napomenuti da je izvorni domen DOLE nešto zastupljeniji u engleskom nego u srpskom jeziku (devet idioma u engleskom, pet u srpskom), dok je kod domena BOLESTI/BOLA situacija obrnuta (šest u srpskom, pet u engleskom).

Tabela 5. Izvorni domeni u pojmovnim metaforama TUGE i njihov broj pojavljivanja u engleskim i srpskim idiomima

Izvorni domen	engleski jezik	srpski jezik
DOLE	9	5
BOLEST/BOL	5	6
FIZIČKA SILA	3	4
VREMENSKA PRILIKA	3	3
SADRŽATELJ	5	/
ŽIVOTINJA(PTICA) / ŽIVOTINJSKO PONAŠANJE	2	2
PROTIVNIK	2	2
TAMA	1	3
PLAVA BOJA	2	/
TERET/TEŽINA	2	/
MIRNO MORE	1	/
SADRŽAJ	/	1
PREDMET KOJI SE KREĆE	/	1

Dok su domeni PROTIVNIKA, LOŠE VREMENSKE PRILIKE i ŽIVOTINJE (PTICE)/ŽIVOTINJSKOG PONAŠANJA podjednako zastupljeni u oba jezika, domeni TAME i FIZIČKE SILE nešto su zastupljeniji u srpskom jeziku. Međutim, ove razlike mogu se smatrati neznatnim i mogle bi se, između ostalog, pripisati i nedovoljno obimnom korpusu istraživanja.

Što se tiče ostalih pojmovnih metafora, ono što se može smatrati iznenađujućim jeste izostanak metafore TUGA JE SADRŽATELJ u srpskom jeziku, uzimajući u obzir njenu zastupljenost u engleskom jeziku. Pored toga, s obzirom na to da su izvorni domeni PLAVE BOJE, TERETA/TEŽINE i MIRNOG MORA specifični za engleski jezik, dok su domeni SADRŽAJA i PREDMETA KOJI SE KREĆE uočeni isključivo u srpskom jeziku, može se zaključiti da su one metafore koje su višeg reda opštosti, poput TUGA JE DOLE i TUGA JE BOLEST, zajedničke za oba jezika, dok se u onim retkim metaforama koje su uočene samo u engleskom ili samo u srpskom jeziku TUGA konceptualizuje pomoću izvornih domena nižeg reda opštosti. Kada su u pitanju pojmovne metonimije, one su se u engleskom i srpskom jeziku pokazale gotovo identičnim, što takođe ide u prilog teoriji o univerzalnosti telesnog iskustva koje dovodi do pojave univerzalnih metonimijskih odnosa.

Iako se iz svega gorenavedenog može zaključiti da engleski i srpski jezik dele veliki broj istih pojmovnih metafora i metonimija u konceptualizaciji TUGE, ono što je potrebno naglasiti jeste da se njihove jezičke realizacije često razlikuju. Postoje, dakako, lekseme koje se javljaju u oba jezika, kao što su *srce (heart)* i *duh (spirit)*. Pored toga, među analiziranim izrazima uočeno je četiri primera u kojima su pojmovne metafore i metonimije leksikalizovane na identičan način: *break one's*

heart – slomiti nekome srce; drown one's sorrows – utopiti tugu; beat one's breast – biti se u grudi; tear one's hair – čupati sebi kosu s glave. Međutim, u većini slučajeva, čak i kada je TUGA konceptualizovana pomoću iste pojmovne metafore, ona je leksikalizovana na drugačiji način. U nekim slučajevima koriste se srodne lekseme: recimo, dok se u srpskom idiomu koriste lekseme *kokoška/vrabac* i *pokisnuti (kao pokisla kokoš/pokisli vrabac)*, u engleskom su to *patka* i *oluja (like a dying duck in a thunderstorm)*. Ipak, postoji i veliki broj leksema koje se koriste samo u jednom od ova dva jezika: npr. dok su to u engleskom *vreme (weather)*, *vikend (weekend)*, i *plavo (blue)*, u srpskom jeziku se javljaju lekseme *lađa, rana* i *vile*. Pored toga, iako se u oba jezika dosta često koriste lekseme koje se odnose na delove tela (što je, kao što je već objašnjeno, metonimijski motivisano i zasnovano na telesnom iskustvu), ove lekseme se često razlikuju, te se u engleskom javljaju *usta (mouth)*, *lice (face)* i *kresta (crest)*, a srpskom *nos, brk* i *glava*. Ono što je još zanimljivo primetiti jeste da se metafora koja se najčešće javlja u oba jezika – TUGA JE DOLE – u idiomima u srpskom jeziku najviše odnosi na spuštanje određenih delova tela/lica – npr. *obesiti nos, obesiti brk, pokunjiti glavu* – dok u engleskom izvorni domen DOLE uglavnom znači da je subjekat koji oseća tugu taj koji se *spušta*, što se vidi na primeru idioma *to be cast down, down in the dumps, to bring someone down*, itd. (iako ima i primera koji se odnose na delove tela, kao *to be crestfallen* ili *to be down in the mouth*).

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Predmet istraživanja u ovom radu jeste metaforička i metonimijska konceptualizacija TUGE u engleskom i srpskom jeziku, koja je izučavana na primeru idioma. Rezultati istraživanja pokazali su da postoji značajan broj pojmovnih metafora vezanih za domen TUGE koje se javljaju i u engleskom i u srpskom jeziku, što potvrđuje početnu hipotezu po kojoj postoje univerzalne pojmovne metafore koje su zajedničke različitim jezicima. Takođe, kao tačna se ispostavila i pretpostavka da će najčešća pojmovna metafora biti TUGA JE DOLE, koja se zaista u analiziranim idiomima pojavila najviše puta (14), s tim što je u srpskom jeziku ipak za nijansu dominantnija bila metafora TUGA JE BOL/BOLEST. Pored toga, činjenica da postoji ukupno sedam pojmovnih metafora koje su uočene i u engleskom i u srpskom jeziku, što je više od 50% od svih uočenih metafora, pokazuje da se TUGA zaista konceptualizuje na veoma sličan način u ova dva jezika. Ipak, kao što je takođe bilo očekivano, postoje određene kulturno specifične pojmovne metafore, poput TUGA JE PLAVA BOJA, koje su karakteristične samo za engleski ili srpski jezik. S druge strane, metonimijska konceptualizacija TUGE ista je u engleskim i u srpskim

idiomima, gde se kao jedini obrazac javlja POSLEDICA TUGE UместO TUGE, koji je dalje najčešće specifikovan kao IZRAZ LICA UместO TUGE. Konačno, istraživanje je pokazalo da ono gde se srpski i engleski jezik najviše razlikuju kada su u pitanju idiomi koji izražavaju tugu jeste manifestacija određenih pojmovnih metafora u jeziku, s obzirom na to da je, uprkos prisustvu određenih leksema koje se pojavljuju u oba jezika, uočeno i dosta onih koje su specifične samo za jedan od ova dva jezika.

Na osnovu svih rezultata istraživanja može se zaključiti da postoje, kao što je već potvrđeno u velikom broju prethodnih studija, određene univerzalne pojmovne metafore koje se javljaju u različitim jezicima, i to najčešće one metafore koje se temelje na telesnom iskustvu. Takođe, kako se pojmovne metonimije vezane za emocije takođe temelje na telesnom iskustvu, tako su i one u velikom broju slučajeva univerzalne, što je u ovom radu i dokazano pronalaženjem identičnih metonimijskih konceptualizacija TUGE u engleskom i srpskom jeziku. S druge strane, razlike u konceptualizaciji TUGE uočene su u pojedinim metaforama sa izvornim domenima koji su specifičniji, odnosno nižeg reda opštosti, kao i u leksikalizaciji TUGE, odnosno načinu na koji se pojmovne metafore jezički realizuju. Iako je istraživanje potvrdilo početne hipoteze, dodatna istraživanja sa širim korpusom, odnosno većim brojem idioma, kao i istraživanja u kojima bi kao korpus za analizu poslužili različiti tekstovi, mogla bi dati realniju sliku o načinima konceptualizacije TUGE u engleskom i srpskom jeziku. Takođe, dalja kontrastivna kongnitivnolingvistička istraživanja mogla bi da obuhvate konceptualizaciju i leksikalizaciju drugih emocija u engleskom i srpskom jeziku, poput SREĆE, BESA ili STRAHA.

Sofija Skuban

CONCEPTUALIZATION OF SADNESS IN ENGLISH AND SERBIAN: A COGNITIVE LINGUISTIC ANALYSIS

Summary

Adopting a theoretical framework of cognitive linguistics, this paper examines the conceptualization of SADNESS in English and Serbian language, with an aim of establishing the similarities and differences related to conceptual metaphors and conceptual metonymies that are used in expressing the notion of sadness in English and Serbian, as well as to the way they are lexicalized. Based on the theory of conceptual metaphor and metonymy, as well as on the previous research, it is hypothesized that there will be a significant number of metaphors and metonymies shared by English and Serbian, even though there will also be

some culturally specific ways of conceptualizing SADNESS limited to only one of these languages.

The analysis is based on a bilingual corpus consisting of 49 idiomatic expressions related to the concept of SADNESS taken from monolingual English and Serbian dictionaries. After the conceptual metaphors and metonymies underlying the idioms were established, a quantitative analysis was performed in order to determine the frequency of their appearance in English and Serbian and establish the most common metaphors and metonymies used in SADNESS conceptualization.

The results show that eleven different source domains are used for expressing the target domain of SADNESS in English, while in Serbian there are nine different source domains. Besides that, whereas the most common metaphor in English is SADNESS IS DOWN, the metaphor SADNESS IS PAIN/ILLNESS was found to be slightly more frequent in Serbian. When it comes to the use of conceptual metonymies, THE CONSEQUENCE OF SADNESS FOR SADNESS was found to be the only general metonymy underlying both English and Serbian idioms, being lexicalized in slightly different ways in the two languages.

Finally, the comparative and contrastive analysis of the results obtained from the examination of English and Serbian sadness-related idioms shows that there are more similarities than differences between the two languages. Seven different conceptual metaphors, as well as four conceptual metonymies, are shared by both English and Serbian, and most of them is based on the principle of embodied experience. Therefore, despite the appearance of certain culturally specific metaphors limited to only one language and despite the diverse lexicalization of some metaphors and metonymies, it could be concluded that there is a major overlap when it comes to the usage of metaphors and metonymies in SADNESS conceptualization in English and Serbian, which is in accordance with the initial hypothesis and supports the theory of the universality of metaphors based on and caused by the shared embodied experience.

Key Words: conceptualization, sadness, conceptual metaphor, conceptual metonymy, idiom, lexicalization, cognitive semantics, English, Serbian

LITERATURA

- Barcelona, A. (2003). On the plausibility of claiming a metonymic motivation for conceptual metaphor. U: Barcelona, A. (ured.), *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter. 31-58.
- Barcelona, A. (1986). On the concept of depression in American English: A cognitive approach. *Revista Canaria de Estudios Ingleses*, 12, 7–33.

- Blašковић, M. (2016). *Zoonimski frazemi motivirani stereotipima u hrvatskome i engleskome jeziku* (diplomski rad). Preuzeto 28.3.2021. s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:082100>
- Bročić, A. (2018). *Konceptualizacija emocija samovrednovanja u engleskom i srpskom jeziku* (nepublikovana doktorska disertacija). Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd.
- Evans, V.–Green, M. (2006). *Cognitive Linguistics. An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd.
- Filipović Kovačević, S. (2015). Prenesena značenja leksičkih jedinica s pojmom plave boje u engleskom i srpskom jeziku (kognitivnolingvistička analiza). *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, 58(2), 149–167. (rad je objavljen ćirilničnim pismom)
- Filipović Kovačević, S. (2019). Metonymy-based colour metaphors expressing mind and body states: evidence from English and Serbian. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 44 (1), 75–92.
- Goossens, L. (1990). Metaphonymy: the interaction of metaphor and metonymy in expressions for linguistic action. *Cognitive Linguistics*, 1 (3), 323-340.
- Kovalyuk, Y. (2020). The Role of Metaphor in Idiom Interpretation: Further Ruminations. *Science and Education a New Dimension. Philology*, 8 (64), 37-40.
- Kövecses, Z. (2000). *Metaphor and Emotion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kövecses, Z. (2005). *Metaphor in Culture. Universality and Variation*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A Practical Introduction* (2nd ed). New York: Oxford University Press.
- Kövecses, Z.–Radden, G. (1998). Metonymy: Developing a Cognitive Linguistic View. *Cognitive Linguistics*, 9, 37-78.
- Kövecses, Z.–Szabo, P. (1996). Idioms: A View from Cognitive Semantics. *Applied Linguistics*, 17(3), 326-355.
- Kosanović, M. (2016). *Pridevi koji označavaju emocije u engleskom i srpskom jeziku: kognitivnolingvistička analiza* (nepublikovana doktorska disertacija). Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd.
- Lakoff, G.–Johnson, M. (1980/2003). *Metaphors We Live By*. Chicago, London: The University of Chicago Press.

- Levenson, R.W.–Ekman, P.–Heider, K. & Friesen, W.V. (1992). Emotion and autonomic nervous system activity in the Minangkabau of West Sumatra. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, 972–988.
- Liu, X.–Zhao, G. (2013). A Comparative Study of Emotion Metaphors between English and Chinese. *Theory and Practice in Language Studies*, 3(1), 155–162.
- Minard, A. (2010). “Like a Dying Duck in a Thunderstorm”: Complex Weather Systems through the Lense of Folk Belief and Language. *Western Folklore*, 69(1), 109–119.
- Moradi, M. R.–Mashak, S. P. (2013). A Comparative and Contrastive Study of Sadness Conceptualization in Persian and English. *English Linguistics Research*, 2(1), 107–112.
- Online Etymology Dictionary* (n.d.). Crestfallen. U: *Online Etymology Dictionary*. Preuzeto 30. marta 2021, sa <https://www.etymonline.com/word/crestfallen>.
- Prodanović-Stankić, D. (2009). Pojmovna metafora i metonimija u značenjima lekseme *srce* u srpskom jeziku. *Godišnjak Filozofskog Fakulteta u Novom Sadu*, 34, 77–87.
- Strugielska, A.–Alonso Alonso, M.R. (2007). Idiomatic expressions in multicultural integration: A cross-linguistic perspective. In A. Cervantes-Carson & I. Lazaroms (eds.), *The politics of multiculturalism: Questions across disciplines*. Oxford: Inter-Disciplinary Press.
- Tran, H. T. (2018). *Conceptual Structures of Vietnamese Emotions* (unpublished doctoral dissertation). University of New Mexico.
- Türker, E. (2013). A corpus-based approach to emotion metaphors in Korean: A case study of anger, happiness, and sadness. *Review of Cognitive Linguistics*, 11 (1), 73–144.

IZVORI

- Matešić, J. (1982). *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Otašević, Đ. (2012). *Frazeološki rečnik srpskog jezika*. Novi Sad: Prometej.

ELEKTRONSKI IZVORI

- <https://www.ldoceonline.com/> (mart-april 2021)
- <https://www.thefreedictionary.com/> (mart-april 2021)
- <https://www.collinsdictionary.com/> (mart-april 2021)

DODATAK 1

Spisak analiziranih idioma na engleskom jeziku

1. to be/feel down in the dumps
2. to be/look down in the mouth
3. to be under the weather
4. to be/feel low
5. to be low-spirited/in low spirits
6. to bring someone down
7. to be/look crestfallen
8. to be cast down
9. to be downhearted
10. to be sick at heart
11. to break someone's heart
12. with a heavy heart
13. a lump in one's throat
14. to be in the doldrums
15. to be in a blue funk
16. to be in a dark/black mood
17. to have a face like a wet weekend
18. like a dying duck in a thunderstorm
19. to drown one's sorrows
20. to knock one sideways
21. to feel blue
22. to have/pull/wear a long face
23. to reduce someone to tears
24. to beat one's breast
25. to tear one's hair

DODATAK 2

Spisak analiziranih idioma na srpskom jeziku

1. boli duša/u duši
2. steže se srce/oko srca
3. srce se kida/para/cepa/čupa iz grudi
4. slomiti (nekome) srce
5. pukne/prepukne (nekome) srce
6. živa/otvorena rana
7. sve su mu lađe potonule
8. klonuti duhom
9. obesiti nos (do poda)
10. obesiti brk
11. pokunjene glave
12. kao pokisla kokoš
13. kao pokisle vile
14. kao pokisli vrabac
15. crni glas
16. crni dan
17. biti crne sreće
18. razbiti dert
19. utopiti/zaliti tugu
20. doći nekome žao
21. pući/puknuti/raskidati se od tuge
22. izmamiti/naterati/isterati nekome suzu iz oka
23. biti se/gruvati se u grudi
24. čupati (sebi) kosu na glavi/s glave